

A JEZSUITA

IRTA: P. ERICH PRZYWARA S. J.

(A Jézustársasági mindenszentek ünnepének liturgiája alapján.)

«Mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét»: így kezdődik az ünnep vesperása (első antifóna) és a «Jézus nevében» szavakkal a mise introitusa.

A régi szerzetesrendekben a belépő leteszi nevét. Előnévül valamely, a rend szellemének megfelelő szent nevét kapja, utónévül pedig a rendalapítóét vagy a rend (szűkebb) hazájának nevét. Ezzel mintegy az Úrban való neve lesz, hisz olyan családba kerül, mely kiváló értelemben tagja az Egyháznak.

A jezsuita nem ismeri a szerzetes családot: «Hivatásunk: a különböző helyeket bejárni és a világ bármely részében helyünket megállni». (Constitutiones.) *Hazája a hazátlanság* («különböző helyeket bejárni») és a világban élés («a világ bármely részében»). Ezért mindenestül, egész világi nevével együtt közvetlenül az Úr nevébe foglalódik a jezsuita: a világban maradván (éppen ezért világi nevét is megtartja, miként ruházatban és életmódban sem hagyja el lényegesen a világot), rendi név és ruha gyanánt egyedül az Úr nevét viseli. Ezért hordja a «Jézus» nevet, hiszen az Úr is nemcsak, hogy nem hagyta el a világot, hanem belső isteni életének klauzurájából kilépve, egyenest fölkereste. S az Úr is valóságos hontalan vándora volt a világnak.

Ezért vált alap gondolatává a jezsuita életének és működésének: «... helyreállítani Krisztusban mindent, ami az égben és a földön van». *Krisztus, akiben együtt van ég és föld*. Ez nem az átszellemült menny minél nagyobb fokú eltávolítása a föld tisztatlan brutalitásától, hanem éppen a vegyítetlen igazi földnek a mennybe s a vegyítetlen igazi embervoltnak az Istenben való egyre bőségesebb felvétele. Mert a filippiekhez írt levél második fejezete szerint az az Incarnatio igazi fogalma, hogy Isten, a Létteljeség és Fenség a maga megfoghatatlan módján nem mehet elég messzire abban, hogy a földinek és emberinek igazi ürességét és alávalóságát a maga személyének egységébe fölvegye. Ezért ebben az egységbefoglalásban nem is a földi és emberi különbségeket és változékonyságot megnyugtatóan feloldó egységben van a hangsúly, hanem éppen a különbözőségeken. A különbözőségeknél az Isten egységébe való felvételén. «A kegyelmet azonban mindegyikünk Krisztus ajándékozásának mértéke szerint kapta... és ő maga megtett némelyeket apostoloknak, némelyeket pedig prófétáknak, másokat meg evangelistáknak, másokat pedig pásztoroknak és tanítóknak...» «De különböző adományaink vannak a nekünk adott kegyelemnek megfelelően: ha próféta akkor gyakoroljuk a hitmérték szerint; ha szolgálat, akkor tevékenykedjünk a szolgálatban, ha valaki tanít, oktasson...» Mert földnek, világnak, embernek a sokszerűség, különbözőség és változás a megkülönböztető jegye.

Ezért él a jezsuita abban a mélységes titokban, melyet a vegyítetlen igazi földnek, világnak és embernek magasabb létrebde való felvétele jelent: ez a titok a «kereszt botrányának oktalansága»: «felöltetni... urának öltözetét és jelvényeit... hamis tanúságot és jogtalanságot elszenvedni, oktalannak tartatni és látszani.» A misében a nyolc boldogságról szóló evangélium kérlelhetetlen valóságával döbben a jezsuita elé. Boldogok a szegények: a hazátlanság, a seholsem-elrejtettség, a mindenütt-kiszolgáltatottság. Boldogok a szelídlelkűek: alkalmazkodás, beleilleszkedés egészen a legvégső jogfosztottságig és védtelenségig. Boldogok, akik sírnak: kizártság az öncéli kényelemszeretetből, sőt a legtisztább és legszentebb örömökből is. Boldogok, akik éheznek és szomjúhozni az igazságot: kiszolgáltatva lenni a jog és igazság után való égető vágy

birtokában az igazságtalan támadásoknak és esztelen föltevéseknek. Boldogok az irgalmasszívűek: nem az Ószövetség gondosan megkörvonalazott «jótékonyága», hanem a Mária Magdolna «bosszantó pazarlása.» Mert ez az «esztelen önpazarlás» úgy illik a «Legvégsőnek szeretetéhez», az emberré lett, önmagát elpazarló Istenhez, mint szívdobbanás a szívdobbanáshoz. Boldogok a tisztaszívűek: ez a tisztaszívűség azonban nem a farizeusok és írástudók kazuista, «kifogástalan polgári tisztessége», hanem az önmagát kiüresítő és megnyitó szívé, melyet lándzsa hasított föl, hasonlóan a Keresztrefeszített szívéhez. Az ilyen tiszta szív már nem meghitt lakószoba, hanem nyílt üreg, melyet egyedül az Úr tölt be. Olyan ez a szív, «mint amely a világ és az önszeretet számára meghalt és amely egyedül Krisztusnak él és benne találja meg apját, anyját, testvérét, mindenét.» Boldogok a békességeselek, akik nem szegődhetnek el egyik párthoz sem, mert ők az «Egység a sokságban», Krisztus misztikus testének szolgálatában kell, hogy álljanak. De éppen emiatt kerülnek frontközi helyzetbe, vagy eszközzé válnak hol az egyik, hol a másik fél szolgálatában, hogy azután használják őket, végül pedig kihasználva, félredobják. Boldogok, akik üldözést szenvednek: üldözik őket azok, akikről maga az Úr szól apostolainak: a vallási zelóták, a hivatalos tekintélyek «Izraelben», akik az ő «kiirtásukkal Istennek vélnék szolgálatot tenn.»

... Azután az indifferencia, a *szent közömbösség*, amelyről a lelkigyakorlatok Fundamentuma és a Konstitúciók beszélnek. A szentlecke egész mélységében tárja föl ennek a szent közömbösségnek értelmét. A «világban való (Isten-) *szolgálat*» magától értődő következménye, hogy «viselkedjünk *mindenben* Isten szolgálóiként, sok türelemmel.» Ezért ennek az Istenszolgálatnak az a módszere, hogy bár tompítatlan éleslátással látja a világ fény- és árnyoldalait, mégis felkarolja az istenszolgálatban való nagy lehetőségek és a felhasználhatóság nagyobb mértéke miatt az emberi ellentétek, alkotások és törekvések egész területét: «dicsőségben és becsstelenségben, gyalázatban és jó hírnévben». A jezsuita sorsa ezért a magát a világ sodrába vető embernek különös sorsa: «nyomorúságban, szükségben, szorongatásban, verésben, tömlöcben, zendülésben, fáradtságban, virrasztásban, böjtölésben» él. Bár szinte elsodorja a világ árja, a világ számára mégis mindig és mindenben halottként tájékozódik az örök utak felé: «mint csábítók és mégis igazmondók; mint halálra váltak és íme mégis élők; mint megverték, de meg nem öltek; mint szomorkodók és mégis mindig örvendezők; mint szűkölködők és mégis sokakat gazdagítottak; mint akiknek semmiük sincsen és mindennük megvan». Végül ezért a mindenben való Isten szolgálatért fedi őket a «megszokottság, közönségesség» köntöse, hiszen a jó és rossz napok váltakozása a «mindennapi, közönséges» embernek az igazi sorsa: «szükségben, szorongatásban, a Szentlélekben, nem színlelt szeretetben, az igazság igéjében, Isten erejében, jobbról és balról az igazságosság fegyverzetében».

Ennek a magatartásnak a célja azonban nem valamiféle öncélú személyes tökéletesedés, hanem a mind erősbödő kiforrásra törekvés, hogy kitűnjenek benne Isten templomának körvonalai: «mert ti az élő Isten templomai vagytok, miként Isten mondja». (A szentlecke záradéka.)

A jezsuita célja nem a mindenben jártas ember kialakítása, hanem állandó készenlét az «*Isten mindenben*» megvalósítására: «forduljanak minden érzelmükkel Teremtőjükhöz, őt szeressék minden teremtményben és mindent őbenne». (Const.) A jezsuita ideálja nem a szeretetreméltó igénytelen ember, hanem egyrészt az Istenbe való fenntartás nélküli beleolvadás, másrészt az Isten pazarló önátadásának szent «versengője»: minél bőkezűbb valaki Istennel szemben, annál inkább tapasztalja Isten nagylelkűségét önmagán. «Azonban ennek a gyökeres theocentrizmusnak nem az a végső vágya, hogy az Istennel való együttlét boldog elzártságát élvezze, hanem az egyre erőteljesebb *belekapcsolódás Isten művébe: még pedig Isten országában, az Egyház-*

ban.» Ennek a társaságnak célja — írja a Konstitúció — hogy . . . felebarátainak lelki-
üdvén és tökéletesedésén buzgón munkálkodjék.» Azért, hogy «Isten körüljárjon övéi
között», «mert köztük fogok lakni és közöttük jární és az ő Istenük leszek és ők az én
népem lesznek.» (A szentlecke záradéka.)

A szüntelen, keserű hontalanság vállalása az alapja annak, hogy miért tilos a
jezsuitának mind az egyházközségi otthont keresni, mint amilyen a plébános tisztje,
mind pedig annak a szerzetesi otthonosságnak élvezése, amelyet apácák készítenek
lelkiatyjuk számára : «mivelhogy mindenkor készen kell lenniök, hogy a világ bármely
országába költözzenek . . . nem szabad lelkipásztorkodást vállalniok még apácáknál,
vagy hasonlóknál sem, olyan értelemben, hogy rendszeresen gyóntassák őket, vagy
előljáróik legyenek.» (Const.) Valami valódi antifeminizmus is eltorzulása lenne a
jezsuitának. Arculütése volna ez Annak, akit a Lelkigyakorlatok szerzője soha más-
képpen nem nevez, mint a «*Domina nostra*» tisztelő nevével. Arculcsapása volna az
Isten országának, melynek szemében lényeges a nő mindennemű lealacsonyításának
megszüntetése : «nincs férfi, sem nő . . . Krisztus Jézusban». (Gal. 3, 28.) És a Jézus
nevéről való elnevezettség külön is képesíti a jezsuitát arra a magatartásra, amelyet
az Úr éppen Anyjával szemben tanusít. Ez a tizenkétéves fiú szavától a Megfeszített
búcsúszaváig mindkettőjük számára a hontalanság választása szemben a hazával,
otthonnal, amely éppen a férfi és nő kapcsolatán alapszik. Jézus az örömhír vándorló
hírnökének hontalanságát vállalja, Anyját pedig ugyancsak az Isten országa érdeké-
ben — a rejtett, elhallgatott szenvedés számkivetésébe küldi. A visszautasítás itt volta-
képpen a legigazibb beavatás. Beavatás a nő különleges, egyéni, szakrális, Istennek
szentelt feladatkörébe. Ebben ő nem a férfiért van, még abban az igazán vallásos érte-
lemben sem, hogy «szerzetesi otthont, vallásosságot lehellő otthont» létesítsen a férfi
számára, nem, hanem azért, hogy *egészen* az Úr szolgálója és ennyiben «királynő»
legyen. Az úgynevezett «jezsuita antifeminizmus» nem olyan szólásokban és anek-
dótákban maradt fenn, melyeknek személyi és időbeli vonatkozásai (nagyon is egye-
diek), hanem abban a történelmi tényben, hogy éppen Alacoque Margit Mária és Ward
Mária voltak különösebb kapcsolatban a Jézus Társasággal. *Alacoque Margit Mária* :
a klauzura fátyla mögött mélyen elrejtőzött apáca, akinek a Jézus Társasága lényegé-
nek legbensőbb és legbensőségebb kifejezését : a Jézus Szíve-tiszteletet köszöni. *Ward
Mária* pedig a rendíthetetlen, önálló nő, aki a Jézustársaság szellemét szuverén módon
meri az újkori nő nevelésére alkalmazni. Terve hajótörést szenved, de éppen hajótörése
folytán lesz a legnemesebb jelenkori nőtípusnak előfutárja. Az új nemzedék kemény,
bátor és zárkózott nőifjúsága Ward Mária örökségéből és rajta keresztül a Jézustársaság
szelleméből való.

A hazátlanság végül még egy ténynek válik alapjává és ez a jezsuitaság és az
Egyház speciális viszonya. «Jézus nevében» mondja az Introitus és így folytatja :
«hajoljon meg minden térd». A régi szerzetesrendek joggal és különösképpen a szerzetes-
családi jelleget hangsúlyozzák ki, mert ilyen vagy amolyan formában a szerzetben
látják hazájukat. Mivel tehát a jezsuitára a hontalanság szabálya alapvetően kötelező,
azért nem a rendjére van beállítva, hanem egyenest az Egyházra. Jézus «teljessége» az
Egyház, és nem egyetlen szerzetesrend : a jezsuita pedig Jézustól veszi nevét. Termé-
szetesen tűrhetetlen szemtelenség lenne a Jézus Társasága elnevezés, ha ezt olyan érte-
lemben vennők, mint pl. «Szent Benedek rendje» stb. Ugyanis *egyedül* az Egyház «Jézus
Társasága.» Nyilván nem ebben az értelemben Jézus Társasága a Jézustársaság. Ez a
név valósággal csak annyit jelent, hogy az Egyház a rendet, mint ilyent, alapvetően
a magáénak igényli. Ez a rendigénylés, mely anyagi értelemben megvolt már a kolduló-
rendeknél is (hisz minden javuk az Egyház tulajdona), a jezsuita rendben szellemivé
és lelkivé lett. Szimbólumszerűen a pápának közvetlenül tett engedelmisségi fogada-

lomban nyilvánul ez meg. Ezzel a fogadalommal a rend pusztá eszközként van kiszolgáltatva az Egyháznak. Az *a jezsuita tehát, aki mégis valami módon «rendi politikát» csinál* (ha mindjárt csak az úgynevezett jezsuita jámborságot akarja is vallási meggyőződésből egyoldalúan terjeszteni), *visszaél a rábizott javakkal*. Számára csak az Egyház java és kára jöhet szóba. Ha tehát bármikor arra volna szüksége az Egyháznak, hogy egy *más* rend szellemével töltekezzék különösképpen, akkor *kell*, hogy a Jézus Társaság ennek a töltekezésnek a szolgálatába álljon. Ha pedig egyenest saját rendjének megszűnésére van szüksége az Egyháznak, akkor ezt a szolgálatot is meg kell tennie az Egyháznak, hisz ennek birtoka. Ezért áll az Irás szava: «minden térd meghajoljon»: mindenképp szükség van tehát a szeretet egysége az Úr iránt, az Egyház iránt pedig a hódoló engedelmesség. A Jézustársaságnak feloszlatása ebben az értelemben a rend mivoltának legfőbb kiteljesedése volt, abban is — és főleg abban —, ami ezt a feloszlatást olyan fájdalmassá tette: a feloszlatás által az Egyházat magát ért kemény és igazságtalan bánásmódban és veszteségben. Így teljesült be igazán az úgynevezett tizenegyedik szabálypont: «az Úr ruhába és jelvényeibe öltöznek». (Const.)

Ez a jezsuita elgondolása legmélyebbre hatoló megvilágításban. Eppen ezért nem szabad csodát látni abban, ha ezt az elgondolást a gyakorlatban az elfajulás veszélye fenyegeti. A teljes hontalanság azt a veszedelmet hordja méhében, hogy megszünteti a földi dolgok iránti helyes viszonyérteket és azokat rideg célszempontok sakkfiguráivá degradálja. A kereszt titkára való lényeges beállítottágnak is megvan a maga veszedelme bizonyos aszketikus hősködés és a sztoicizmus formájában, amely a szenvedésben való megnyugvást racionalista módon akarja pótolni az úgynevezett «férfiás keménységgel», vagyis a szív megkeményítésével. Belső logikából fakad az a veszély is, amely az Egy Krisztus-testnek az Egyháznak különböző tagjaihoz való mindenkori és tényekkel számoló alkalmazkodásból és beleilleszkedésből fakad: a kibúvókat kereső okosság — mint a döntő szótól való menekülés, vagy mint aggodalom a hűségkövetelte kényelmetlenségekkel szemben. Ezzel függnek össze a nővel és Egyházzal szemben fennálló különleges helyzetből származó nehézségek is. Egyrésztől egy bizonyos «antifeminizmus»: valami merev kutatószellem és ugyanakkor bizonyos tanácstalanság a női problémákkal szemben. Másrészt egy olyan egyháziasság, amely egyéni véleményt és irányzatot kellő megfontolás nélkül és túlgyorsan akar hiteles «egyházi címkével» forgalomba hozni. Alapjában véve olyan veszélyek ezek, melyek azt a jezsuitát fenyegetik, aki még a hontalanság mesgyéjén jár ugyan, és mégis kunyhót akar építeni magának. Ezt pedig csak a lelkiismeret árán lehet megtenni és nem vezet máshová, mint önmagunk bebiztosításának egyre fokozódó szenvedélyébe. Igazi jezsuita sohasem tagadhatja ezeknek a veszélyeknek a létezését. De nem tagadhatja azt sem, hogy a veszélyek annyiban is növekszenek, amennyiben a rend megszűnik kevesek elit-társasága lenni, mint azt Szent Ignác eredetileg szándékozta.

A szentéletű Marie Antoinette de Geuser (a «világban élő kármelita apáca»), jezsuiták unokahúga és maga is nevelője két jezsuitarendbe lépett öccsének, fejezte ki legpregnansabban a jezsuita gondolatot: «Egy dolog ragadott meg e Szent (Ignác) életében, de azonfelül mindazoknál a jezsuitáknál is, akiket ismertem; és ez az, hogy életszentségük, erényük sohasem személyes jellegű. Az a benyomásom, hogy egyéni személyiségük eltűnt és én mintegy tükör előtt állok, amely többé-kevésbé élet-hűséggel az Úr képét mutatja. Ha valaki egyes szentek életét megismeri, megszereti őket; ha jámbor emberrel találkozik, valami emberi vonzalmat érez vele szemben; de ha Szent Ignácot és a jezsuitákat ismeri meg, akkor — gondolom — egyedül és közvetlenül Istent szereti meg. Annyira háttérbe vonulnak, hogy egészen Neki engedjék át a teret».

Fordította: Giel János Sch. P.